

MILLIY MADANIY MEROSNI SAQLASHDA MUZEYLARNING O‘RNI (Qoraqalpog‘iston Respublikasi tarixi va madaniyati davlat muzeyi misolida)

Aysulw Ubaydullaeva,
Qoraqalpog‘iston Respublikasi tarixiy hamda
madaniyati davlat muzeyi
ilmiy xizmatkari

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19603732>

Annotatsiya. Mazkur maqolada milliy madaniy merosni asrash va targ‘ib etishda muzeylarning o‘rni ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Qoraqalpog‘iston Respublikasi tarixi va madaniyati davlat muzeyi faoliyati misolida fondlarni shakllantirish, konservatsiya, ilmiy-tadqiqot, ekspozitsiya va raqamlashtirish jarayonlari yoritiladi. Muzeyning hududiy identitetni mustahkamlash, yosh avlodni ma‘naviy tarbiyalash hamda xalqaro madaniy hamkorlikni rivojlantirishdagi ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: milliy meros, muzeyshunoslik, fond ishi, konservatsiya, raqamlashtirish, Qoraqalpog‘iston.

Annotation. This article analyzes the role of museums in preserving and promoting national cultural heritage from scientific-theoretical and practical perspectives. The processes of fund formation, conservation, research, exposition, and digitalization are highlighted using the example of the activities of the State Museum of History and Culture of the Republic of Karakalpakstan. The significance of the museum in strengthening territorial identity, spiritual education of the younger generation, and development of international cultural cooperation is substantiated.

Keywords: national heritage, museology, fund management, conservation, digitalization, Karakalpakstan.

Milliy madaniy meros har bir xalqning tarixiy xotirasi, ma‘naviy qadriyatlari va madaniy taraqqiyot bosqichlarini o‘zida mujassam etgan bebaho boylikdir. Uni asrash, o‘rganish va kelajak avlodlarga yetkazish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu jarayonda muzeylar alohida o‘rin tutadi. Muzeylar nafaqat tarixiy buyumlarni saqlovchi maskan, balki ilmiy-tadqiqot, ma‘rifiy va madaniy markaz sifatida ham faoliyat yuritadi.

O‘zbekistonda madaniy merosni asrab-avaylash va muzeylar faoliyatini rivojlantirish davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan. Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta‘kidlaganidek, muzeylar nafaqat tarixiy merosni saqlovchi muassasa, balki xalqning ma‘naviy qadriyatlarini saqlovchi va yosh avlodni tarbiyalovchi muhim maskan hisoblanadi [1, b-15.].

Qoraqalpog‘iston Respublikasi tarixi va madaniyati davlat muzeyi milliy merosni saqlash va targ‘ib etish borasida yetakchi ilmiy-madaniy muassasalardan biri sanaladi. Mazkur muzey fondlarida arxeologik topilmalar, etnografik buyumlar, amaliy san‘at namunalari, tarixiy hujjatlar va san‘at asarlari saqlanadi. Ular orqali Qoraqalpog‘iston xalqining qadimiy va boy madaniyati namoyon bo‘ladi.

Muzey faoliyatining asosiy yo‘nalishlaridan biri – fond ishini tashkil etishdir. Har bir eksponat ilmiy tavsiflanadi, pasportlashtiriladi va saqlash sharoiti maxsus talablar asosida yo‘lga qo‘yiladi. Harorat, namlik, yorug‘lik darajasi kabi omillar doimiy nazorat qilinadi. Bu esa ashyolarning uzoq muddat saqlanishini ta‘minlaydi. Ayniqsa, mato, qog‘oz va yog‘ochdan tayyorlangan eksponatlar alohida e‘tibor talab qiladi.

Qoraqalpog‘iston hududi qadimdan sivilizatsiyalar chorrahasi bo‘lib kelgan. Arxeologik tadqiqotlar natijasida topilgan bronza davri buyumlari, o‘rta asrlarga oid kulolchilik mahsulotlari va me‘moriy bezak elementlari hududning boy tarixidan dalolat beradi. Muzey ushbu topilmalarni tizimli ravishda o‘rganib, ilmiy muomalaga kiritadi. Bu jarayonda kataloglar, ilmiy maqolalar va ko‘rgazma materiallari tayyorlanadi. Hozirgi vaqtda muzey eksponatlari soni 85 mingga yaqinlashdi. Ularni asosan etnografiya va arxeologiyaga oid bebaxo eksponatlar tashkil etadi [3, b-22.].

Muzeyning ma‘rifiy faoliyati uning jamiyat hayotidagi eng muhim va ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy muzey faqatgina tarixiy buyumlar saqlanadigan joy emas, balki keng jamoatchilik uchun ochiq bo‘lgan ta‘lim va tarbiya markazidir. U orqali milliy madaniy merosning mazmun-mohiyati keng ommaga yetkaziladi, jamiyatda tarixiy xotira va madaniy ong shakllantiriladi. Shu bois muzeylar ma‘rifiy faoliyatni tizimli va ilmiy asosda tashkil etadi.

Muzeyning ma‘rifiy ishlari, avvalo, ekskursiya xizmatlari orqali amalga oshiriladi. Ilmiy jihatdan asoslangan ekskursiya matnlari, turli yosh toifalari uchun moslashtirilgan dasturlar va maxsus mavzuli ko‘rgazmalar tashrif buyuruvchilarning bilim doirasini kengaytiradi. Ekskursiya jarayonida eksponatlarning tarixi, yaratilish sharoiti, madaniy ahamiyati va ijtimoiy qiymati tushuntiriladi. Bu esa oddiy tomoshabinni faol tinglovchi va tahlil qiluvchi shaxsga aylantiradi. Ayniqsa, maktab o‘quvchilari va talabalar uchun tashkil etiladigan dars-ekskursiyalar alohida ahamiyat kasb etadi. Bunday tadbirlar ta‘lim jarayonini amaliy manbalar bilan boyitadi, tarix va madaniyatga oid nazariy bilimlarni mustahkamlaydi. Muzey eksponatlari orqali o‘quvchilar o‘tmish voqealarini aniq dalillar asosida anglash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Shu bilan birga, ularda milliy qadriyatlarga hurmat, vatanparvarlik va tarixiy mas‘uliyat hissi shakllanadi.

Muzeyning ma‘rifiy faoliyati faqat ekskursiyalar bilan cheklanib qolmaydi. Unda ilmiy-ma‘rifiy anjumanlar, davra suhbatlari, xotira kechalari, ijodiy uchrashuvlar va mavzuli ko‘rgazmalar tashkil etiladi. Bu tadbirlar jamoatchilikni faol ishtirok etishga undaydi va muzeyni madaniy muloqot maydoniga aylantiradi. Ayniqsa, tarixiy sana va milliy bayramlarga bag‘ishlangan ko‘rgazmalar keng auditoriyani jalb etadi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish muzey ma‘rifiy faoliyatining samaradorligini yanada oshiradi. Interaktiv ekranlar, multimedia taqdimotlar, audio va video materiallar orqali eksponatlar mazmuni chuqurroq yoritiladi. Virtual ekskursiyalar va elektron kataloglar esa muzey materiallarini masofadan turib ham o‘rganish imkonini beradi.

Bu esa muzeyni an'anaviy ekspozitsiya makonidan zamonaviy ta'lim platformasiga aylantiradi.

Shuningdek, muzeyning ma'rifiy faoliyati jamiyatning turli qatlamlarini qamrab olishga qaratilgan. Bolalar, yoshlar, kattalar va faxriylar uchun alohida dasturlar ishlab chiqilishi muzeyning ijtimoiy ahamiyatini oshiradi. Inklyuziv dasturlar orqali imkoniyati cheklangan shaxslar uchun ham qulay sharoit yaratiladi. Bu esa muzeyning ijtimoiy mas'uliyatini namoyon etadi. Umuman olganda, muzeyning ma'rifiy faoliyati milliy madaniy merosni saqlash bilan bir qatorda uning mazmun-mohiyatini jamiyat ongiga singdirishga xizmat qiladi. Muzey shu tariqa ta'lim, tarbiya va madaniy taraqqiyotning muhim markaziga aylanadi. Zamonaviy davrda muzey faoliyati raqamlashtirish jarayoni bilan chambarchas bog'liq. Elektron kataloglar yaratish, fond materiallarini raqamli formatga o'tkazish, virtual ko'rgazmalar tashkil etish orqali merosni keng auditoriyaga yetkazish imkoniyati oshmoqda. Bu esa ilmiy tadqiqotchilar va xorijiy mutaxassislar uchun ham qulaylik yaratadi.

Milliy madaniy merosni saqlashda huquqiy-me'yoriy asoslar muhim o'rin tutadi. O'zbekiston Respublikasining “Muzeylar to'g'risida”gi Qonuni muzey faoliyatini tartibga soladi hamda madaniy boyliklarni muhofaza qilishning asosiy tamoyillarini belgilaydi [2., b-3-modda.]. Davlat tomonidan muzeylarga ko'rsatilayotgan e'tibor moddiy-texnik bazani mustahkamlash va ilmiy salohiyatni oshirishga xizmat qilmoqda. Muzeylar faoliyatining zamonaviy yo'nalishlaridan biri – ularning turistik salohiyatini rivojlantirishdir. Bugungi kunda muzey nafaqat tarixiy ashyolarni saqlash va namoyish etish joyi, balki hududning turistik brendini shakllantiruvchi madaniy makon sifatida ham qaralmoqda. Shu nuqtayi nazardan, Qoraqalpog'iston Respublikasi tarixi va madaniyati davlat muzeyi faoliyatini tahlil qilish alohida ahamiyat kasb etadi. Muzeyning turistik salohiyati, avvalo, uning geografik joylashuvi va shahar infratuzilmasi bilan bog'liq. Nukus shahri Qoraqalpog'iston Respublikasining ma'muriy va madaniy markazi bo'lib, bu yerga tashrif buyuruvchi mahalliy va xorijiy turistlar soni yil sayin ortib bormoqda. Muzeyning markaziy hududda joylashgani, transport yo'nalishlariga yaqinligi va boshqa madaniy muassasalar bilan uyg'unligi uni turistik marshrutlarning ajralmas qismiga aylantiradi. Ekspozitsiya mazmuni va kolleksiyalar boyligi muzeyning asosiy turistik jozibasini belgilaydi. Arxeologik topilmalar, qadimgi shahar madaniyatiga oid ashyolar, etnografik materiallar, milliy liboslar va amaliy san'at namunalari hududning ko'p asrlik tarixini yoritib beradi. Turistlar uchun ayniqsa milliy an'analar va turmush tarzini aks ettiruvchi eksponatlar katta qiziqish uyg'otadi. Shu jihatdan muzey mintaqaning madaniy qiyofasini shakllantiruvchi asosiy axborot manbai hisoblanadi. Muzeyning turistik imkoniyatlarini oshirishda xizmat ko'rsatish sifati muhim omildir. Ko'p tilli ekskursiya xizmatlari, axborot materiallari, interaktiv ekspozitsiyalar va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish muzeyga tashrifni yanada mazmunli qiladi. Shuningdek, suvenir mahsulotlari savdosi mahalliy hunarmandchilikni targ'ib qilish

bilan birga, muzeyning iqtisodiy barqarorligiga ham xizmat qiladi. Madaniy tadbirlar va vaqtlilik ko'rgazmalar muzeyning turistik jozibadorligini oshiradi. Turli mavzuiy ko'rgazmalar, ijodiy uchrashuvlar va ma'rifiy dasturlar orqali muzey doimiy ravishda yangilanib boradi. Nukus shahriga keluvchi sayyohlar odatda I. V. Savitskiy nomidagi Qoraqalpog'iston Respublikasi Davlat san'at muzeyi bilan bir qatorda mazkur muzeyga ham tashrif buyuradilar. Bu esa uni mintaqaviy turistik makon sifatida yanada mustahkamlaydi.

Zamonaviy raqamlashtirish jarayonlari muzeyning turistik salohiyatini kengaytirishga xizmat qiladi. Virtual turlar, elektron kataloglar, onlayn axborot platformalari va ijtimoiy tarmoqlardagi faol targ'ibot ishlari orqali muzey xalqaro auditoriyaga chiqish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa madaniy merosni global miqyosda namoyon etish va xorijiy turistlar oqimini ko'paytirish uchun zamin yaratadi.

Shuningdek, muzey xalqaro hamkorlikni yo'lga qo'yish orqali tajriba almashish, qo'shma ko'rgazmalar tashkil etish va grant loyihalarda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa milliy merosni jahon miqyosida targ'ib etishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, muzeylar milliy madaniy merosni saqlash, o'rganish va targ'ib etishda muhim ijtimoiy institut sifatida namoyon bo'ladi. Qoraqalpog'iston Respublikasi tarixi va madaniyati davlat muzeyi misolida ko'rish mumkin, mazkur muassasa nafaqat boy tarixiy merosni asrab-avaylash, balki uni ilmiy asosda tadqiq etish va yosh avlodga yetkazish borasida ham samarali faoliyat yuritmoqda. Kelgusida raqamlashtirish, innovatsion yondashuvlar va xalqaro hamkorlikni kengaytirish orqali muzeylarning jamiyat hayotidagi o'rni yanada mustahkamlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev, Sh.M. *O'zbekiston Prezidentining madaniyat va muzeylarga oid nutqlari*, Toshkent, 2021.
2. O'zbekiston Respublikasi "Muzeylar to'g'risida"gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining muzeylar faoliyatiga oid qarorlari.
4. Madaniy merosni muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risidagi me'yoriy hujjatlar.
5. Qoraqalpog'iston Respublikasi tarixi va madaniyati davlat muzeyining 95 yillik yubeleyiga bag'ishlangan ilmiy-amaliy konferenciya to'plami. 2024 yil, 17-may
6. Muzeyshunoslik bo'yicha o'quv qo'llanmalar va ilmiy maqolalar to'plami.